

Olumlu Sosyal Davranışların Gelişimi

Aynur ÖZUÇUCU*

ÖZET

Olumlu sosyal davranışların Gelişimi ile ilgili etmenler belli başlı dört Kategoride incelenebilir; kültür ya da belli bir gruba ait olma, toplumsallaşma deneyleri, bilişsel işlevler ve ortamsal etmenler. Olumlu sosyal davranışların gelişiminde etkili olan bu etmenler karmaşık bir şekilde birbirleri ile ilişkilidirler.

SUMMARY

A vast number of factors have potentials for making significant impacts on prosocial behavior in humans; any particular prosocial action is determined by many complex factors. These fall into four major categories: group membership or culture; socialization experiences; cognitive functions; situational conditions and circumstances.

İnsanların olumlu sosyal davranışları (eylemin her iki tarafın yararına sonuçlanmasının beklendiği durumlar) üzerinde birden fazla değişkenin etkisi vardır. Tek bir olumlu sosyal davranış, pek çok karmaşık değişken tarafından belirlenmektedir. Bu önemli noktayı dikkate alan Mussen ve Eisenberg-Berg (1977) olumlu sosyal davranışların belirleyicilerini dört ana grup içinde toplamışlardır.

1- Kültür ya da Belli Bir Gruba Ait Olma: İnsan davranışlarının, güdülerinin, eğilim ve değer yargılarının içinde yaşanan kültürden önemli ölçüde etkilendikleri kabul edilmektedir (Knaght ve Kagan, 1977; Eisenberg - Berg, 1979; Eisenberg, Boehnke Schuhler, Silbereisen, 1985). Ancak kültür, genel davranış

* Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi

eğilimlerini açıklamada oldukça yeterli olmakla beraber, aynı kültürdeki olumlu sosyal davranış eğilimlerindeki bireysel farklılıkları yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Bir birey olarak ya da belli bir ailenin üyesi olarak, kültür kişinin ne öğreneceğini belirlemekten çok bir grubun üyesi olarak ne öğreneceğini belirlemektedir. Özel yaşantılar ve belirli kurumsal yaptırımlar nedeniyle, kültürel değerlerden ne derece etkileneceği ya da bunların ne kadarına tepkide bulunacağı tamamiyle bireye bağlıdır (Rusthon, 1980, Radke-Yarrow ve Zahn-Waxler, 1984).

Mussen ve Eisenberg - Berg (1997), Eisenberg ve arkadaşları (1985), olumlu sosyal davranışların farklı kültürlerde incelendiği çalışmalardan yola çıkarak aşağıdaki özelliklerin yer aldığı kültürlerde yetişen çocukların üst düzeyde olumlu sosyal davranışların farklı kültürlerde incelendiği çalışmalardan yola çıkarak aşağıdaki özelliklerin yer aldığı kültürlerde yetişen çocukların üst düzeyde olumlu sosyal davranışlar geliştirebileceklerini sürmüştür.

a) Anababalar, akranlar ve diğer toplumsallaşma araçları tarafından diğerlerini dikkate almanın, paylaşmanın ve gruba yönelmenin vurgulandığı kültürlerde,

b) Basit sosyal ya da geleneksel ortamlara sahip kültürlerde,

c) Kadınlara önemli ekonomik işlevlerin verildiği kültürlerde,

d) Kalabalık aile üyelerinin birlikte yaşadığı kültürlerde,

e) Çocuklara görev ve sorumlulukların verildiği kültürlerde.

2- Toplumsallaşma Deneyimleri: Olumlu sosyal davranışların belirleyicilerden biri olan toplumsallaşma deneyimleri, çocuğun anababalar, akranlar, öğretmenler ve kitle iletişim araçları ile olan etkileşimlerinin tümünü kapsamaktadır. Olumlu sosyal davranışlardaki bireysel farklılıkları açıklamada kültür içindeki başlıca toplumsallaştırma araçlarının, olumlu sosyal davranışların gelişimini sağlamada ya da engellemede ne tür işlevlere sahip olduklarının incelenmesi önem kazanmaktadır.

Anababaların ilk ve önemli toplumsallaştırma aracı olmaları nedeniyle, onların çocukları ile olan ilişkileri çok sayıda araştırmannın konusu olmuştur. Çocukların, gözlenen, kalıcı ve değişmeye dirençli olumlu sosyal davranışlarının kökeninin aile ortamındaki yaşantılara uzanması ana - baba- çocuk ilişkilerinin önemini arttırmaktadır. Ayrıca çocuk yetiştirme teknikleri, olumlu sosyal davranışların gelişmesi üzerinde, çok açık ve kesin etkilere sahiptirler (Barnet, King, Howard ve Dino, 1980; Parikh, 1980). Ancak, tek toplumsallaştırma aracı anababa değildir. Akran gruplarında çocukların birbirlerine kopya etmeleri, gözlendikleri davranışları model almaları söz konusudur. Aynı, şekilde, öğretmenlerin kullandıkları ödül ve ceza mekanizmaları ve model oluşturmaları, çocukların olumlu sosyal davranışları üzerinde etkili olabilmektedir (Yarrow, Scott ve Waxler, 1973; Eisenberg, Cameron, Tryan ve Dodez, 1981; Simons-Dudelczyk, 1983).

Kitle iletişim araçlarının, özellikle televizyonun çok güçlü bir etkisinin olduğu çeşitli araştırmalarla kanıtlanmıştır (Berkowitz, 1984; huesmen ve Malamuth, 1986; Freedman, 1986). Televizyondaki karakterleri model alınması,

taklit edilmesi, araştırmaları olumlu sosyal davranışların kazanılmasında televizyonun gizli gúcünü dikkate almaya yöneltmiştir. Bu alandaki araştırma bulguları (Bryan, 1971, Israely ve Guttman, 1983), olumlu sosyal programların çocukların olumlu sosyal davranışları üzerindeki etkisini göstermektedir.

3- Bilişsel İşlevler: Olumlu sosyal davranışların belirleyicilerinden biri olan bilişsel işlevler, olayları algılama, yorumlama ve değerlendirme, bilişsel olgunluk ve gelişim düzeyi gibi bilişsel gelişim kavramı çerçevesinde ele alınan değişkenleri içermektedir.

Bir olumlu sosyal davranış, algılama, düşünme, usa vurma, problem çözme ve karar verme gibi birkaç temel süreci içermektedir. Örneğin, birine yardım etmeden önce, durumu açık bir Şekilde algılamak ve yorumlamak, aynı zamanda onun duygu ve coşkularını anlamak durumundayızdır. Ayrıca onun isteklerini, ne tür bir davranışın onun için en etkili ve yararlı olacağını değerlendirmemiz gerekmektedir. Sonuçta, sergilediğimiz olumlu sosyal davranış, tüm bu süreçlerin bir bileşimi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ne var ki, bilişsel süreçlerin, olumlu sosyal davranışların kaynağı ve gelişimindeki rolü tam anlamı ile anlaşılamamıştır. Ancak, araştırma bulguları (Dreman, 1976; Eisenberg - Berg ve Hand, 1979; Bart - Tal, Raviv ve korenfeld, 1984; zahn - Waxler, Radke - Yarrow, Wagner, Chapman, 1992), zeka, bilişsel gelişim düzeyi, olgunluk, olayları diğerine bakış açısından greblme ve değerlendirebilme yetisi, karar verme süreçleri ve tutum gibi etmenlerin çocuğun olumlu sosyal davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

4- Ortamsal Etmenler ve Rastlantılar: Olumlu sosyal davranışların belirleyicilerinden yukarıda açıklanan bilişsel işlevlerin tümü, çocuğun olumlu sosyal tepkilerini düzenlemeye yardım eden bilişsel kapasiteler, güdüler ve kişilik özellikleri ile yakından ilişkilidir. Ancak, dış bakılar, toplumsal olaylar ve sosyal çevrede güçlü belirleyici olabilirler. Ayrıca, aniden oluşan, nedensel ve kısa süreli rastlantıları içeren çevresel olaylarda bir ölçüde tepkilerimizi belirler. Sosyal psikoloji ve kişilik yazınılığında, ortamsal belirleyiciler kavramı iki tür etki içerir. Bu etkilerden birincisi, olumlu sosyal davranışlara doğru ve bireyin yaşantısını değiştiren, yaşamında önemli etkilere sahip olan rastlantısal olayları içerir. İkinci etki ise, anlık sosyal çevrede bireyin karşısına çıkan beklenmedik olayları içerir. Kısa süreli toplumsal ilişkiler, coşkular bu ikinci kategoride yer alırlar.

Olumlu sosyal davranışların belirleyicileri olarak ele aldığımız söz konusu değişkenler, karmaşık bir Şekilde birbirleri ile ilişkilidirler. Örneğin, çocuğun içinde yetiştiği kültürel ortam, onun toplumsallaşma deneyimlerine sınırlar getirebilmektedir. Diğer bir anlatımla, bazı kültürlerde çocuğa erken yaşlarda görev ve sorumluluklar verilirken bazılarında bu söz konusu olmayabilmektedir. Coğu kez çocuğun evdeki toplumsallaşma deneyimleri, içinde yaşadığı kültürün öğretileriyle uyum içindedir. Ancak, evdeki deneyimler kültürün öğretilerinden farklı ise çatışma söz konusudur ve bu çatışma büyük bir olasılıkla olumlu sosyal davranışların gelişimini de etkileyecektir. Öte yandan toplumsallaşma deneyimleri, bilişsel işlevleri ve becerileri etkiler. Karşılığında, kuşkusuz çocuğun bu

deneyimleri, bilişsel işlevleri ve becerileri etkiler. Karşılığında, kuşkusuz çocuğun bu deneyimlere tepkileri de etkilenecektir. Ayrıca, anlık sosyal ortamın yorumu da belli ölçüde çocuğun bilişsel olgunluğuna ve kişilik yapısına bağlıdır ve her ikisi de toplumsallaşma deneyimlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir.

KAYNAKLAR

1. BARNETT, M. A; KING, J. M; HOWARD, J. A. And DINO, C. A (1980). Empathy in young children: Relation to parents empathy, affection, and emphasis an feelings of others. *Developmental Psychology*, 16, 243-44.
2. BAR-TAL, D; RAVIV, A; KORENFELD, D. (1984). Relations between the development of helping behavior and the development of cognition, social perspective, and moral judgment. *Genetic, Social and General Psychology Monographs*. III, (I), 25-40.
3. BERKOWITZ, L. (1984). Some effects of thoughts on anti-and prosocial influences of media events: A cognitive neoassociation analysis. *Psychological Bulletin*, 95 (3), 410-427.
4. BROYAN, J. H. (1971). Model affect and children's imitative altrvism. *Child Development*, 42, 2061-2065.
5. EISENBERG-BERG, N. (1979). Development of children's prosocial moral judgement. *Developmental Psychology*. 15, 128-137.
6. EISENBERG-BERG, N.; HAND, M. (1979). The relationship of preschooler's reasoning about prosocial moral conflicts to prosocial behavior. *Child Development*, 50, 356-363.
7. EISENBERG, N; BOEHNKE, K; SCHUHLER, P; SILBEREISEN, K. R. (1985). The development of prosocial behavior and cognitions in Garamn children. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 16 (1), 68-82.
8. EISENBERG, N; CAMERON, E; TRYON, K; AND DODEL, R. (1981). Socialization of prosocial behavior in the preschool classroom. *Development Psychology*. 17, 773-782.
9. PREEDMAN, L. J. (1986). Television violance and aggression. *Psychology Bulletin*, 100 (3), 372-378.
10. HUESMEN, R. L; and MALAMUTH, N. (1986). Media violance and antisocial behavior. *Journal of Social Issves*, 42 (3). 1-6.
11. ISRAELY, Y; GUTTMAN, J. (1983). Children's sharing behavior as a function of exposure to puppetshow and tory models. *Journal of Genetic Psychology*. 142, 311-312.
12. KNIGHT, P. G; KAGAN, S. (1977). Development of prosocial and competitive behaviors in Anglo-American and Mexican-American children. *Child Development*, 48, 1385-1394.
13. MUSSEN, P; EISENBERG, N. (1977). *The Roots of Caring, Sharing and Helping*. San Francisko: W. H. Freeman.

14. PARIKH, B. (1980). Development of moral judgement and its relation to family environment factors in Indian and American families. *Child Development*, 51, 1030-1039.
15. RADKE-YARROW, M; ZAHN-WAXLER. (1984). Roots, motives, and patterning in children's prosocial behavior. In E. Staub, D. Boreal, J. Kanylowski, and J. Raykowski (Eds.), *The development and maintainance of prosocial behavior; International perspective on positive morality*. New York: Plenum Perss.
16. RUSHTON, J. P. (1980). *Altrvism, Socialization and Society*. Englewood Cliffs, N. J: Prentice - Hall.
17. SIMMONS, H. V, DUDEL CZYK-SANOS, K. (1983). Chidren helping peers: Altrvism and preschool environment. *Journal of Psychology*, 115, 203-207.
18. YARROW, M. R; SCOTT, P. M; WAXLER, C. Z. (1973). Learning concern for others. *Development Psychology*, 8, 240-260.
19. ZAHN-WAXLER, C; RADKE-YARROW, M; and WAGNER, E; CHAPMAN, M. (1992) Development of concern for others. *Developmental Psychology*, 28 (1), 126-136.